

První slovo v názvu knihy jako by evokovalo tu nejznámější babičku – hrdinku stejnojmenné knihy Boženy Němcové. Babičky se sice od doby, kdy svá vnoučata vychovávala Magdalena Novotná, výrazně změnily, zejména co se týče vzhledu, některé jejich vlastnosti, nebo přinejmenším očekávané vlastnosti, však přetrvaly dodnes. Co se na babičkách změnilo a co zůstalo stejné v průběhu zhruba jednoho století? To se snaží ukázat kniha vzpomínek dnešních prarodičů na jejich dětství a jejich babičky.

U zrodu publikace stály prameny, které v Historickém ústavu AV ČR začali shromažďovat už od počátku devadesátých let 20. století, mj. díky spolupráci s rakouskými kolegyněmi a kolegy, kteří již v té době oceňovali tento typ vzpomínek a měli zkušenosti s jejich zpracováním a využitím. U nás se jako jedna z prvních velkých prací tohoto typu objevil mezinárodní projekt Paměť žen, který iniciovala nadace Gender Studies a jehož výstupem bylo několik svazků rozhovorů a vzpomínek, vydávaných pod edičním vedením Pavly Frýdlové. V těchto publikacích byla pomocí zpovědí žen různých generací, povolání a zaměření představována životní zkušenost žen doby nedávno minulé, zmapováno, jak samy sebe reflektovaly a reflektují. Výběr respondentek se nesoustředil na známé osobnosti, s nimiž je neodmyslitelně spjata určitá dějinná éra, ale právě na „bezejmenné“ tváře, jejichž svědectví daleko více odráží skutečný svět a osudy obyčejného člověka.¹ Na pozadí 20. století se odehrávaly příběhy deseti žen narozených v letech 1917–1939. Každá vyprávěla o svém životě jiným způsobem, ovšem s pocitem, že všechny životní kotrmelce nakonec zvládnou; tento postoj je důležitým zdrojem jejich ženské identity bez rozdílu.² S trochou nadsázky můžeme říci, že podobnou životní filozofii zastávala velká část představovaných babiček, jejichž životní osudy rozhodně nebyly vždycky jednoduché, ale dokázaly se s nimi vyrovnat – často jim prostě nic jiného nezbývalo.

Ego-dokumenty, na nichž je recenzovaný titul postaven, jsou specifickým pramenem. Co můžeme ze vzpomínek „bezejmenných“ lidí vyvodit při popisu a poznávání dějin? Jak nám takové vzpomínky pomohou pochopit dějiny všedního dne? Čím rozšíří a obohatí obraz tzv. velké historie? Autorky a autoři v obsáhlém úvodu přesvědčivě a fundovaně vysvětlují, proč a jak s ego-dokumenty pracovat, jaká úskalí se v této práci skrývají a jaké výsledky máme, nebo naopak nemůžeme očekávat.

1 Pavla FRÝDLOVÁ (ed.), *Všechny naše včerejšky: paměť žen*, Praha 1998; Eadem (ed.), *Všechny naše včerejšky II: paměť žen*, Praha 1998.

2 Pavla FRÝDLOVÁ (ed.), *Ženská vydrží víc než člověk: dvacáté století v životních příbězích 10 žen*, Praha 2006.; Eadem (ed.), *Ženám patří půlka nebe*, Praha 2007.

Obsah vzpomínek analyzují z několika zorných úhlů, snaží se najít obecně platná a často opakovaná tvrzení i zcela výjimečné události.

Při četbě úvodu asi leckomu ze čtenářů zazvoní v mysli vzpomínky na vlastní dětství u prarodičů, k nimž patřilo hledání „pokladů“ na půdách a ve skříních, vůně v kuchyni a ve spíži, babiččino pekařské umění. Snadno si tedy lze představit, co od knihy očekávat z hlediska obsahového. Možná o něco více mohlo být rozvedeno, jaký je kontext vzpomínek, proč byly vybrány právě tyto respondentky a respondenti, kteří žili v různých obdobích a pocházeli z různých sociálních vrstev, lišilo se místo jejich bydliště (město, venkov) i majetkové poměry. Základní informace o respondentkách, respondentech a jejich rodinách najdeme na začátku každé vzpomínky, užitečná je také závěrečná tabulka se jmény a životními daty, knihu ožívují dochované fotografie nebo kresby.

Obraz babiček, jak je vnímala jejich vnoučata, dnes už sami babičky a dědečkové, je v zásadě očekávaný a většinou pozitivní. Předestřené vzpomínky potvrzují nejen obvyklé zkušenosti s babičkami, které má většina čtenářů, ale také očekávaná fakta a stereotypy – babičky jako vlídné a laskavé ženy s dostatkem času (výmluvné je poukazování na formulace typu „babička mě naučila...“), výborné kuchařky, zastánkyně vnoučat u rodičů. Převážně pozitivní vykreslení, zdůrazňování úcty a respektu vůči nim nutně vyvolá otázku, do jaké míry je tento obraz věrný a do jaké překrytý růžovými brýlemi. Při vzpomínání na dětství můžeme mít tendenci vytěšňovat nepříjemné zážitky, a naopak zdůraznit to, co přispívalo k pocitu bezstarostnosti – babiččinu ochrannou náruč a trpělivost. Zajímavý je také autory připomínaný fakt, že až na tři výjimky je popis babiček vlastně deskripcí typických vlastností ideální ženy 19. a počátku 20. století.

Na rozdíl od takřka shodného popisu babičky v zástěře a šátku, jejímž královstvím je kuchyně, značné rozdíly můžeme najít při vylíčení prostředí. Ve vzpomínkách zaznamenáváme také zajímavé údaje o vybavení a proměnách domácnosti, dobových festivitech a především výraznou změnu životního stylu v okamžiku, kdy pamětníci ve svém vyprávění překračují práh 20. století. Vlastnosti babiček se tou dobou proměňují ještě více než jejich vzhled, stávají se aktivnějšími, samostatnějšími, ať už z vlastní vůle, nebo z nutnosti. Do vzpomínek samozřejmě zasahují velké dějinné události (obě světové války), ale ty jsou reflektovány výhradně ve vztahu k rodině.

Před čtenářem defiluje 27 babička jejich životních příběhů tak, jak si je zapamatovala jejich vnoučata. Jednotlivé kapitoly jsou příjemným čtením, bezesporu evokujícím ve čtenářích vzpomínání na vlastní dětství a prarodiče. Přidanou hodnotou knihy může tedy být vyvolání reminiscencí na dobu dětství a mládí, k jehož průvodkyním babičky patřily. Přestože autorský tým přesvědčivě a logicky objasňuje, proč si z obou prarodičů

vybral právě babičky a čím byla jejich role v rodině výlučná, nasnadě je otázka, zda obraz prarodičů nezkompletovat a podobnou databázi vzpomínek v budoucnu nevytvořit i pro dědečky.

•129

PhDr. Marie Bahenská, Ph.D.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i.

Gabčíkova 2362/10

182 00 Praha 8

Česká republika

bahenska@mua.cas.cz